

Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації

Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара

Романтик Холодного Яру

методичні рекомендації до 120-річчя від дня народження

Юрія Горліса-Горського

Полтава – 2018

ББК 84.4Укр6
УДК 379.8:82.09(477)
Р 69

Автор-укладач: *Варвара Василівна Потуремець*

Романтик Холодного Яру : метод. рекомендації до 120-річчя від дня народження Юрія Горліса-Горського / автор-укладач В. В. Потуремець ; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара – Полтава, 2018. – 12 с.

Методичні рекомендації присвячуються життєвому і творчому шляху патріота, громадського діяча, письменника, поета Юрія Горліса-Горського. Рекомендовані заходи сприятимуть патріотичному вихованню підростаючого покоління. Адресуються бібліотечним працівникам, які працюють з молоддю.

*"... Народ темний, не заріже
Лукавого сина,
Не розіб'є живе серце
За свою країну.
Ви – розбійники неситі,
Голодні ворони.
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною
І сердешним людом
Торгуєте?
Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо!...Дуріть дітей і
брата сліпого,
Дуріть себе, чужих людей,
Та не дуріть бога.
Бо в день радості над вами
Розпадеться кара.
І повіє огонь новий
З Холодного Яру"*

Т. Г. Шевченко

Ю. Горліс-Горський, уроджений як Городянин-Лісовський без перебільшення, – людина-легенда. Навіть його поява на світ була незвичайною. Мати Юрія Людвіга Соколовська походила зі шляхетного польського роду. Батько Юрій Лісовський – офіцер російської імператорської армії, не знайшовши іншого способу одружитися з коханою жінкою, викрав майбутню дружину з батьківського аристократичного дому. Народився Юрій Горліс-Горський 14 січня 1898 року в селі Демидівка на Полтавщині. Закінчивши в 1915 р. в Полтаві Олександрівське реальне училище, Юрій поїхав до Новочеркаська – столиці Великого Війська

Донського, де поступив у козачу військову школу. 1916-го вийшов з неї в чині хорунжого. А потім - Перша світова війна, 1-й Гайдамацький кінний курінь імені Кармелюка, Запорозька дивізії Армії УНР. Згодом був славнозвісний Зимовий похід і "трикутник смерті", коли між Любарем, Чорторисєю та Мирополем українські війська опинилися в оточенні трьох ворожих армій. Саме Зимовий похід і привів Юрія Горліса-Горського до Холодного Яру, де він змушений був залишитись на лікування (відморозив пальці правої ступні), а

згодом вступив у нову боротьбу вже під чорним прапором повстанців. Власне цьому періоду присвячена його найвідоміша книга "Холодний Яр", яка вперше побачила світ 1934 року у Львові. Обравши прізвисько Залізник, Горліс-Горський став осавулом 1-го куреня полку гайдамаків. Холодноярський період Юрія Лісовського цілком міг би стати джерелом для написання сценарію у найкращих традиціях голлівудських блокбастерів: битви, засідки, шпигунські пристрасті, ув'язнення, навіть вирок "смерть" і, звісно, кохання. Саме любовна історія є чи не найдраматичнішим розділом історичного роману. Адже Юрій Горліс-Горський поставив першим свій підпис під коротким вирокom смерті, винесеним його коханій Галі, яка, знову ж таки заради кохання, зрадила холодноярців. За доносом дівчини усіх спійманих розстріляли. В Холодному Яру він торкнувся серця України, знайшов друзів, бойовою дружбою з якими пишався все життя; тут знайшов гіркий щем втрат і поразок та щастя, продовження боротьби за свободу Батьківщини. Холодний Яр заповонив Юрія. Все своє подальше життя він марив ним, мріяв повернутись на ці, за його висловом, "святі місця".

Після визвольних змагань Ю. Горліс-Горський займався підпільною діяльністю в Києві та на Поділлі. Був арештований радянськими органами. Пізнав Юрій Горліс-Горський льохи Єлисаветградської ЧК, камери Лук'янівської в'язниці, тюрем Вінниці, Полтави, Херсона. Прикидався божевільним, "погоджувався" на співпрацю з червоними, а потім як подвійний агент провалював спецоперації ЧК. Та 1924 року повторний арешт і вирок – 15 років. Тоді симулював психічні розлади, бо "лікарня – не тюрма, з неї можна втекти". Знайдені в кишені безнадійного хворого документи стали квитком на волю. Дон, Кубань, врешті утікач сховався від своїх переслідувачів на "стройці комунізму", а точніше "Автострою" в місті Горький. Навесні 1932 року Юрій Горліс-Горський нелегально перейшов радянсько-польський кордон і оселився у Львові, на площі Ринок, 5, у квартирі №7. Тут взявся за перо. Перший твір "Ave, dictator", присвячений Сталіну, побачив світ 1933 року, а 1934, за сприяння митрополита Шептицького, вийшов перший том "Холодного Яру", який галицька молодь хапала як гарячі піріжки, всотуючи у себе героїчну боротьбу селянських повстанців Центральної України.

Знову смерть гналася за Горлісом-Горським у березні 1939 року. Після невдалої спроби проголошення Карпатської України, угорці жорстоко переслідували українців. Юрій з двома товаришами намагався дістатися Румунії. До свободи залишався міст через Тису, але не судилося. Одного з товаришів застрелили мадяри, а Горліс-Горський з Миколою Сидор-Чарторийським втекли в гори. Бистроплинну Тису долали убрид під час льодоходу. Тільки якийсь надприродний інстинкт самозбереження, надлюдська любов до життя і знання різних мов його товаришем (зокрема й латини) врятували чорноярця від вірної загибелі. Доля закидає Юрія Горліс-Горського до Фінляндії, він веде розвідницьку діяльність у Ленінграді, а з 1941-го очолює український відділ радіостанції у Берліні. Лише в 1942 році Юрію пощастило повернутися до Холодного Яру. Тоді зміг відвідати батьків отаманів Петра і Василя Чучупаків. Організував відновлення могили Василя Чучупаки – на

металевому хресті був прикріплений тризуб. Приблизно у цей самий час була відновлена й освячена могила Чорного Ворона біля Розуміївки. Тому дослідники життя Горліса-Горського приписують це саме йому.

По поверненні до Львова 26 листопада 1943 Лісовський одружився з Галиною Талащук, яку зустрів вперше 1932 року в Рівному. Далі доля закинула їх до Німеччини, де подружжя оселилося в таборі для переміщених осіб («Ді-пі») в Новому Ульмі. Здавалося, що все найгірше залишилося позаду. Роки боротьби і поневірянь, тюрми, переслідування. Можна перегорнути цю сторінку і рухатися вперед, далеко від радянської тиранії. Скільки разів Юрій Горліс-Горський обдурював смерть, ходячи по лезу ножа. Вже не раз за ним відправляли панахиду, а біля Мотриного монастиря навіть поставили хрест. Але життя у таборі для переміщених осіб виявилось небезпечнішим за ворожі штики і кулі. "Невдовзі в Новому Ульмі розгорілися міжусобиці. Під пресинг потрапили насамперед багрянівці й ті, хто був з ними солідарний. Їх обвинувачували у просоветських симпатіях, бажанні повернутися в ССРСР, представляли як противників порядку. Цьому й сприяв псевдонім їхнього лідера – Багрянний. А тут ще Горліс-Горський прохопився, що не хоче перебиратися в Америку, лишається в Європі, бо звідси до Холодного Яру ближче", – пише Роман Коваль.

Горліса-Горського ще у Львові звинувачували у зраді, намагалися ліквідувати. Знову-таки якийсь дивовижне везіння рятувало його від смерті. А в таборі на фоні запеклої міжусобної політичної боротьби загроза життю почала зростати. Інтриги підсилювалися участю в них різних розвідок – англійської, американської, зрештою, радянської. Остання охоче підливала олії до вогню, розпалюючи ворожнечу в українському середовищі. Юрій Горліс-Горський мав надію покласти край цьому за сприяння шефа британської розвідки СІС Карла. Однак саме ця людина зіграла фатальну роль у долі письменника.

25 вересня 1946 року у Юрія Горліса-Горського народилася донька, яку назвали на честь Лесі Українки Ларисою, а 27 вересня він мав зустрітися з Карлом. На зустріч він виїхав поїздом з Аугсбурга, де на нього чекав джип з "американцями". Того дня його бачили останній раз. Хто були ті загадкові "американці" так і невідомо. За однією з версій, це були табірні есбісти... Утім, це твердження можна піддати сумнівам, оскільки через декілька років після цих трагічних подій, до директора видавництва Петра Майсюри, який не припиняв шукати свого друга Юрія, прийшов начальник німецької кримінальної поліції. Він розповів, що в каналізації Аугсбурга, біля бараків радянської місії репатріаційної НКВС знайшли труп, опис якого збігається з описом Горліса-Горського. Однак його не показали тим, хто розшукував Юрія, так само не повідомили, де його поховали. Усі ці обставини можуть свідчити про те, що, можливо, німецька поліція володіла якимись відомостями про загибель Юрія Горліса-Горського. Нічого не знала про загибель чоловіка Галина, яка у день його зникнення лежала у лікарні після пологів. Ще протягом двох років вона надіялася, що Юрій живий і просто, як і раніше, сидить у якійсь тюрмі. Додавали надії й чутки, що ширилися між біженцями, мовляв Горліс-Горський втік до советів.

"Я чекала на Юрка два роки, сподіваючись, що він з'явиться, аж поки втратила надію..." – писала дружина Галина.

На сьогоднішній день всі обставини загибелі Юрія Горліса-Горського – це мозаїка з окремих уламків, яка так і не дає цілісної картини, яка б відтворила події того дня..

Ось так закінчилася історія безстрашного воїна – УНРівця, холодноярівця Залізняка, розвідника, письменника, борця за волю України Юрія Горліса-Горського, уродженого Юрія Городянина- Лісовського.

Знайомство юнаків і дівчат з особистістю і літературною діяльністю письменника слід розпочати з

книжкової виставки-присвяти "Романтик Холодного Яру"

Цитата: *"Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь,
Рідний краю, здобути тобі."*

Іван Франко

Розділи:

1. Від УНР до Холодного Яру.
2. Наввипередки зі смертю.
3. "І повіє вогонь новий з Холодного Яру" (Роман Ю. Горліса-Горського "Холодний Яр")

Ю. Горліс-Горський є автором роману "Холодний Яр" – одного з найкращих творів визвольної боротьби в Україні. В цьому романі письменник відобразив трагічні події, що відбувались у центральній Україні, зокрема на теренах Черкаської області на початку 20-х років минулого століття, коли більшовицьке ярмо, накинене нашими північними сусідами, дедалі тугіше затягувалося на тілі нашого народу. І саме у цій безнадійній ситуації, коли уенерівське військо під ударами червоних відійшло за Збруч, де було інтерноване польською владою, нескорені повстанці, зосереджені в Холодному Яру та навколишніх лісах, продовжують боротьбу, наносячи непроханим зайдам разючі удари, нагадуючи їм, що Україна не стала на коліна. Це живий приклад, як невеликі числом, але незламні духом, можуть успішно боротися з незрівняно сильнішим ворогом. **"Воля України або смерть"** – такий девіз було вигаптовано на їхньому прапорі, більше того – закарбовано у їхніх серцях.

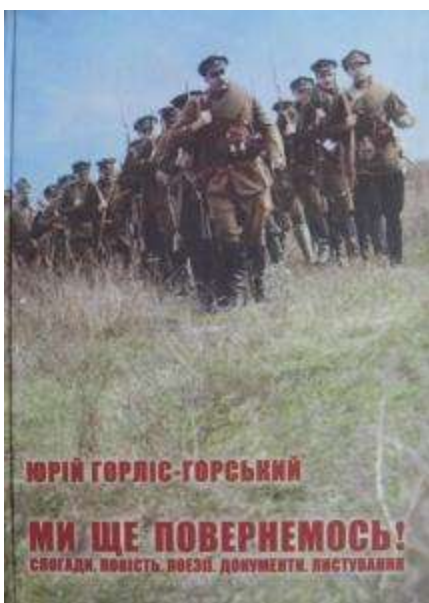
Безстрашність і героїзм повстанців підтверджує також "Інструкція агитаторам-комуністам на Україне", автором якої був один з організаторів

жовтневого перевороту в Росії Л. Троцький. Інструкцію носили чекісти в 20-х роках ХХ ст.: "Вы должны помнить, что коммуны, чрезвычайку, продовольственные отряды, комиссаров-евреев украинский крестьянин возненавидел до глубины души. В нем проснулся спавший сотни лет вольный дух запорожского козачества и гайдамаков. Это страшный дух вольности, который им давал нечеловеческую силу в течении сотен лет воевать против своих угнетателей – поляков, русских, татар и турок..."

Для кращого ознайомлення юнаків і дівчат з романом Ю. Горліса-Горського "Холодний Яр" пропонуємо провести конкурс на кращий твір - роздум "Що для мене відкрив роман Ю. Горліса-Горського "Холодний Яр" та дискусію на тему "Воля України або смерть". Чи актуальний цей девіз сьогодні?

Примірні питання дискусії:

1. "Серце кожного поета і романтика мусить іти на Голгофу". Чи підходять ці слова Івана Багряного до долі Ю. Горліса-Горського?
2. Самозреченість, мужність, відвага, жертвність. Чи притаманні ці риси героям Холодноярської республіки? Докажіть на прикладах з книги. Чи мають продовження героїчні подвиги холодноярців в Україні зараз?
3. Чи перегукуються проблеми холодноярської республіки з сучасним станом політичного розвитку України? Назвіть їх.
4. Давня мудрість проголошує: "Історія – вчителька життя". Чи Ви вважаєте цей вислів вірним? Чи потрібно нам, українцям, прислухатись до цієї мудрості, вивчати свою історію та враховувати помилки, які були зроблені нашими предками у виборюванні незалежності України?
5. Як Ви вважаєте, чи є процес відродження української нації незворотнім? Чи підтверджують це сучасні події на Сході України?
6. Чи вірите Ви у щасливе майбутнє України?

Росіяни стверджують, що О. Солженіцин першим розповів про сталінські тюрми і табори. Але це не так – ще на початку 1930-х років обвинувачення Й. Сталіну виголосив Ю. Горліс-Горський в творі "Ave, dictator", жорстокість і садизм працівників НКВД показали українські письменники Ю. Горліс Горський ("Ми ще повернемося") та Іван Багряний ("Сад Гетсиманський", "Чому я не хочу повертатись до СРСР?"), використавши при цьому факти зі свого життя.

Перебуваючи в ув'язненні Ю. Горліс-Горський написав біля 200 поезій, з якими можна познайомитись, прочитавши книгу "Ми ще повернемося", яка вийшла в 2012 р. у видавництві "Історичний клуб"

"Холодний Яр". До цієї книги ввійшли спогади Ю. Горліса-Горського, повісті, тюремні поезії, світлини, листи. Також видання містить архівні документи часів перебування його в УНР та в Карпатській Україні. Пропонуємо для ознайомлення одну з таких поезій з цієї книги:

Журавлі

Про тугу пісню соромливу
Залізні двері проспівали...
Іду на круг тюремний мріять.
Бо... мріять – я ще маю право.

Сміюсь на сонця поцілунки,
Киваю радісно квіткам;
Кажу їм – теж блідим, неவில்ним -
Що кращі тут вони – як там.

Під кроком тихим і недбалим
Скрегоче болісно каміння...
Покрила тиша мури сірі,
А в небі пісня журавлина.

Для кращого ознайомлення молоді з книгою "**Ми ще повернемося**" радимо в книгозбірнях організувати **виставку однієї книги** за примірним планом:

Звернення до користувачів: *"Шановні друзі! Пропонуємо Вашій увазі книгу нашого земляка, людини-легенди, вояка армії УНР та Холодноярської республіки, борця за незалежність України, письменника і поета Ю. Горліса-Горського "**Ми ще повернемося**".*

Цитата: *"Книга дуже потрібна і, думаю, вона матиме добрий резонанс у цій ситуації розхристаної України. Коли ще так багато людей, які насамперед звертають увагу на матеріальні аспекти. І забувають, що свобода – найвища цінність. Саме свобода особистісна, національна, державна – та цінність, за яку боролися хлопці і в Холодному Яру і в усій Україні в різні часи. Книга пробуджуватиме ці ідеали і ці ідеї"*

В. Поліщук, професор кафедри літератури та
компаративістики Черкаського національного
університету

Крім цієї книги, яка виставляється в центрі експозиції, слід розмістити портрет письменника, роман "Холодний Яр", літературу про його життєвий і творчий шлях.

Доцільним в бібліотечних закладах буде проведення **уроку видатної особистості "Ю. Горліс-Горський - політичний діяч, письменник, поет"**, в який включити:

1. Ю. Горліс-Горський – людина-легенда (повідомлення про життєвий шлях письменника).

2. Прозові твори "Ми ще повернемося", "У ворожому таборі", "Холодний Яр", "В казематах ГПУ", "Отаман Хмара", "Червоний чортополох" (бібліографічний огляд).

3. Тюремні поезії (читання поетичних творів автора із залученням старшокласників).

4. Демонстрація одного з кінофільмів "У казематах ГПУ" або "Юрій Горліс-Горський".

Юрій Городянин-Лісовський прожив не життя, а пригодницький роман. Але він ризикував не для чергової дози адреналіну чи розваг – крізь криваві пригоди він йшов, щоб оборонити нашу Батьківщину. **"Бий ворогів – рятуй Україну"** – так можна сформулювати кредо його життя.

На батьківщині героя активну роботу щодо вшанування пам'яті Юрія Горліса-Горського, популяризації його творчого доробку проводить громадська організація Полтавський медіаклуб. У вересні 2012 року в с. Демидівка, де народився Ю. Горліс-Горський була проведена наукова конференція, присвячена життю і творчості легендарного автора "Холодного Яру", в якій взяла участь донька письменника Лариса Янг-Лісовська. В 2013 році Полтавським медіаклубом до 115-ї річниці з дня народження славетного земляка в Решетилівці була проведена конференція, в якій взяли участь провідні науковці вищих навчальних закладів Полтавщини.

Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара вже два рази поспіль запрошувала на зустрічі з користувачами бібліотеки Ларису Янг-Лісовську, яка презентувала перевидані автентичні видання батькових творів.

Полтавською обласною радою з метою сприяння національно-патріотичному та військово-патріотичному вихованню молоді в 2017 році засновано обласну премію імені Горліса-Горського. Першим її лауреатом у номінації "Мистецтво" став Олександр Ілюха, історик, дослідник – за книгу "Котелевщина в роки радянсько-німецької війни (1941-1945)".

Художні твори Ю. Горліса-Горського

Ми ще повернемося! : спогади, повість, поезії, документи, листування / Ю. Горліс-Горський. – Київ : Вінниця : " Істор. клуб "Холодний Яр", 2012. – 378 с.

Отаман Хмара : твори / Ю. Горліс-Горський. – Рівне : Азалія, 2012. –

64 с.

Спогади. У ворожому таборі. В казематах ГПУ / Ю. Горліс-Горський. – Нью-Йорк : Говерля, 1977. – 78 с.

Холодний Яр : роман / Ю. Горліс-Горський. – Київ : ФОП Стебеляк, 2015. – 424 с.

Література про життєвий і творчий шлях

Ю. Горліса-Горського

Зборовський А. Романтик Холодного Яру / А. Зборовський // Народна армія. – 2011. – 23 лют. – С. 7

Коваль Р. А ти прочитав "Холодний Яр"? / Р. Коваль // Літер. Україна. – 2010. – 7 жовт. – С. 1

Козак С. Холодний Яр – "холодний яр" / С. Козак // Літер. Україна. – 2008. – 18 груд. – С. 8

Козак С. Юрій Горліс-Горський / С. Козак // Літер. Україна. – 18 листоп. – С. 2

Курило Р. Холодний Яр гуртує українців : на Чигиринщині відкрито пам'ятник Юрієві Горлісу-Горському / Р. Курило // Літер. Україна. – 2010. – 21 жовт. – С. 1, 3

"Ми ще повернемося": вийшла нова книжка Юрія Горліса-Горського // Укр. слово. – 2012. – 19-25 верес. – С. 8

Ротач П. Горліс-Горський Юрій Юрійович / П. Ротач // Розвіяні по чужині. – Полтава, 1991. – С. 39

Інтернет-ресурс

Горліс-Горський Юрій Юрійович – [Електронний ресурс] – Режим доступу : [esu.com.ua / search_artieles.php?id=31317](http://esu.com.ua/search_artieles.php?id=31317) (Дата звернення : 26.12.2017) – Назва з екрана.

Закарпатський слід холодноярця Юрія Горліса-Горського [Електронний ресурс] – Режим доступу : zakarpattyua.net.ua>ЗМІ Закарпаття (Дата звернення : 26.12.2017) – Назва з екрана.

Цитати Ю. Горліса-Горського з його творів

Холодний Яр – одна з найяскравіших сторінок визвольної боротьби в Україні. Це живий приклад, як невеликі числом, але незламні духом можуть успішно боротися з незрівнянно сильнішим ворогом.

Коли дві нації борються, білі рукавички треба скинути.

Від того скільки цеглинок ворожого муру проб'ємо лезами і кулями, залежить підсумок боротьби.

Коли я впаду, моє тіло, може, з'їдять лисиці, щоб нагодувати молоком своїх дітей, мою кров вип'є рідна земля, щоб виростити з неї траву для коня того, хто стане на моє місце, і нічого під сонцем не зміниться...

Романтик Холодного Яру

методичні рекомендації до 120-річчя від дня народження

Юрія Горліса-Горського

Автор-укладач Варвара Василівна Потуремець

Редактор	С. В. Сичова
Комп'ютерна верстка	О. М. Якубовський
Відповідальна за випуск	М. Г. Максименко

Підписано до друку 02.01.2018. 12 стор. Тираж 3 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара

36039, м. Полтава, вул. Гончара, 25а

<http://libgonchar.org>

E-mail: pobugonchara@ukr.net